

Νομικός, ΜΔΕ στην Πολιτική Θεωρία και Φιλοσοφία

Στο άρθρο αυτό επιχειρείται μια κριτική στην εξέλιξη της σκέψης του Σλάβοϊ Ζίζεκ (Slavoj Žižek) από τον αφηρημένο αντικαπιταλισμό όταν ξεκινούσε η συζήτηση γύρω από την «Ιδέα του Κομμουνισμού» το 2009 έως την ηρωποίηση του κινήματος Μαϊντάν στην Ουκρανία και την απολογητική των Μνημονίων και του δόγματος «There is No Alternative» (TINA) στην Ελλάδα. Η περίπτωση Ζίζεκ αποτελεί μια παραδειγματική μορφή εκλεκτικισμού και σύγχυσης και θέτει ευρύτερα ζητήματα για τη σχέση θεωρίας-πράξης και το ρόλο της σύγχρονης επαναστατικής διανόησης.

Εισαγωγή

Λίγους μήνες μετά την κατάρρευση της Lehman Brothers διεξάγεται στο Πανεπιστήμιο Μπίρμπεκ του Λονδίνου το συνέδριο για την ιδέα του κομμουνισμού. Η εφημερίδα *Guardian* γράφει στις 12 Μαρτίου του 2009 ότι το πιο καυτό εισιτήριο της εβδομάδας δεν είναι ούτε για συναυλίες ποπ τραγουδιστών ούτε για ποδοσφαιρικούς αγώνες. Είναι για ένα συνέδριο για τον κομμουνισμό που συγκεντρώνει δεκάδες ονόματα της διεθνούς μαρξιστικής ακαδημαϊκής κοινότητας. Σύμφωνα με τον αρθρογράφο, η κρίση έχει οδηγήσει στην επαναφορά του ενδιαφέροντος για μια φιλοσοφία που για πολλούς/ές είχε ταφεί μαζί με την κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης¹. Ο αριστερός εκδοτικός οίκος Verso κάνει λόγο για συνάντηση του «all-star cast» της ριζοσπαστικής διανόησης². Βέβαια, το εισιτήριο ήταν όντως καυτό, αν σκεφτεί κανείς ότι κόστιζε πάνω από 100 δολάρια. Το γεγονός πήρε μεγάλες διαστάσεις και προέκυψε εύλογα το ερώτημα τι σημαίνει αυτό το πρωτόγνωρο ενδιαφέρον. Όπως παρατηρούσε ο Πάτρικ Χέιζ (Patrick Hayes), το κοινό ήταν κυρίως νεανικό με μια μείξη περιέργειας και προσμονής και κανείς απ' όσους συμμετείχαν δεν ήξερε γιατί ακριβώς βρισκόταν εκεί. Όπως περιέγραψε κάποιος από τους παρευρισκομένους: «Με ένα κοινό σαν αυτό, με την οικονομία σε αυτή την κατάσταση και με τους Ζίζεκ, Μπαντιού, Νέγκρι και Ρανσιέρ να μιλάνε όλοι για τον κομμουνισμό... κάτι θα συμβαίνει»³.

Πράγματι, η γεωγραφική εξάπλωση παρόμοιων συνεδρίων και η σχετική αρθρογραφία και εκδοτική δραστηριότητα που ακολούθησαν λαμβάνουν χαρακτήρα γεωμετρικής προόδου σε βαθμό που γίνεται σαρκαστικά λόγος για «συνεδριακούς κομμουνιστές» κατά το «συμβουλιακοί κομμουνιστές» του 20^{ου} αιώνα⁴. Η καθόλου τυχαία σύμπτωση των συνεδρίων με το ξέσπασμα της διεθνούς καπιταλιστικής κρίσης και οι καταγιστικές (γεω)πολιτικές και κοινωνικές εξελίξεις των τελευταίων χρόνων επαναφέρουν το ερώτημα της σχέσης θεωρίας και πράξης.

Δεν είναι κάτι ξένο σε οπαδούς του Μισέλ Φουκό να γιορτάζουν την αναρχική δύναμη της τρέλας και την ίδια στιγμή να ψηφίζουν Φιλελεύθερους Δημοκράτες. Μπορείς να υποστηρίζεις, σα να λέμε, τον Τόνι Μπλερ και τον Πιερ Μπουρντιέ με τον ίδιο ενθουσιασμό. Terry Eagleton, 2003

Αυτή η περιγραφή του Τέρι Ίγκλετον αναφέρεται στην περίοδο μετά το Μάη του '68, αλλά ισχύει ακόμη περισσότερο στην εποχή μας, που η αναρχική δύναμη της τρέλας γιορτάζεται μαζί με Μνημόνια, χειραψίες με δικτάτορες, κλειστά σύνορα και φράκτες. Μπορεί ένας θιασώτης του κόκκινου γιακωβινισμού να στηρίζει την πλατεία Μαϊντάν στην Ουκρανία; Πώς ένας πρώην κρατούμενος της ιταλικής εργατικής αυτονομίας και θεωρητικός του μεταμαρξισμού και της αντιεξουσίας καλεί να δοθεί εμπιστοσύνη στον Τσίπρα μετά την υπογραφή του Τρίτου Μνημονίου;

Πώς ενδελεχείς γνώστες του Αλτουσέρ (Althusser) καταλήγουν σκληροί απολογητές των ιδεολογικών μηχανισμών του κράτους; Το επιχείρημα που υποστηρίζουμε σε αυτό το άρθρο είναι ότι, με βάση τη στάση απέναντι στα πολιτικά και κοινωνικά γεγονότα που έπαιξαν καταλυτικό ρόλο στις εξελίξεις των τελευταίων χρόνων, οι πολιτικές αστοχίες, οι αντιφάσεις, οι σιωπές και η ενσωμάτωση μεγάλου τμήματος του ακαδημαϊκού μαρξισμού υποδηλώνουν την εξάντληση ενός ορισμένου τρόπου σκέψης και προτύπου διανόησης.

Στο πλαίσιο του παρόντος άρθρου επιλέγουμε να ξεχωρίσουμε τη στάση του Ζίζεκ ως ενδεικτική αυτής της εξάντλησης για τον εξής λόγο: Ο Ζίζεκ σε όλη την περασμένη δεκαετία αναμετρήθηκε θεωρητικά με το σημαίνον «αντικαπιταλισμός» και ήλθε σε σύγκρουση με το εγχείρημα της «ριζοσπαστικής δημοκρατίας», στο οποίο και ο ίδιος εγγραφόταν για μια περίοδο. Σε έναν πολύ ενδιαφέροντα διάλογο το 2000, κατηγορούσε τον Ερνέστο Λακλάου (Ernesto Laclau) ότι έχει αποδεχθεί τον καπιταλισμό ως «the only game in town» (Butler, Laclau & Žižek, 2000: 95).

Η υπεράσπιση και επανανοηματοδότηση της κομμουνιστικής υπόθεσης με αναφορές στον Χέγκελ (Hegel) και τον Λακάν (Lacan) είναι υπ' αυτή την έννοια μια τοποθέτηση που, παρά την αντιφατικότητα –έως και «εργαλειακότητα»–, συνέχει, τρόπον τινά, το ύστερο έργο του. Όπως έγραφε στο βιβλίο του *First as Tragedy, Then as Farce* (Πρώτα σαν τραγωδία, μετά σαν φάρσα) το 2009 και επανέλαβε στο συνέδριο στο Μπίρμπεκ:

Ο κομμουνισμός είναι αιώνια ιδέα, λειτουργεί σαν τη χεγκελιανή συγκεκριμένη καθολικότητα. Είναι αιώνια όχι με την έννοια μιας σειράς αφηρημένων-καθολικών χαρακτηριστικών που μπορούν να προσαρμοστούν παντού, αλλά με την έννοια ότι πρέπει να επαναθεμελιώνεται σε κάθε νέα ιστορική κατάσταση. Žižek, 2009: 6

Πώς συνέβαλε ο Ζίζεκ στην κομμουνιστική επαναθεμελίωση στη νέα ιστορική κατάσταση που διαμόρφωσε η δομική κρίση του καπιταλισμού; Σκοπός μας εδώ δεν είναι η συστηματική μελέτη του συνολικού του έργου, το οποίο έχει θεωρητικό βάθος και δεν χρήζει εύκολης κριτικής. Αυτό που θα επιχειρήσουμε να αναδείξουμε είναι το πώς η πολιτική του στάση και τοποθέτηση αποτελούν πλήρη άρνηση τόσο της ριζοσπαστικής πολιτικής δράσης που εισηγήθηκε με βάση τις έννοιες *Συμβάν και Ριζική Πράξη* όσο και της νέας ηθικής της πολιτικής στράτευσης ως πιστότητας προς την αλήθεια μιας κατάστασης.

Προφανώς, κάθε κινηματική έξαρση χρήζει συγκεκριμένης ανάλυσης και εντάσσεται στις ιδιαιτερότητες του κάθε κοινωνικού σχηματισμού, του ευρύτερου διεθνούς πλαισίου και των γεωπολιτικών επιλογών, των πολιτικών διεργασιών κ.ο.κ. Και η κριτική ανακατασκευή της στάσης κάθε στοχαστή οφείλει να λαμβάνει υπόψη τα θεωρητικά συμφραζόμενα στα οποία εντάσσεται. Στις ενότητες που ακολουθούν, έπειτα από μια σύντομη εισαγωγή για την «ιδέα του αντικομμουνισμού», θα αναδείξουμε τις παρεμβάσεις του Ζίζεκ στις εξελίξεις στην Ουκρανία και την Ελλάδα. Μια πιο ολοκληρωμένη μελλοντική πραγμάτευση οφείλει να περιλαμβάνει επίσης τις τοποθετήσεις του για την Αραβική Άνοιξη, τη Μέση Ανατολή και πιο πρόσφατα για το προσφυγικό ζήτημα, για το οποίο επίσης επιλέγει διατυπώσεις εύκολα αξιοποιήσιμες από την ξενοφοβική ρητορική της Ακροδεξιάς και τις ρατσιστικές πρακτικές της Ευρώπης-φρούριο.

«Die 'K'-Frage»: Οι πραγματικές δυναμικές μιας κατά τα φαινόμενα ακαδημαϊκής συζήτησης γύρω από το «Κ» του κομμουνισμού

Ας πάρουμε τα πράγματα από την αρχή. Ένα απ' τα συνέδρια μετά το Μπίρμπεκ έγινε το καλοκαίρι του 2010 στο θέατρο Φολκσπίνε του Βερολίνου με τη συμμετοχή και πάλι των Ζίζεκ, Μπαντιού (Badiou) και Νέγκρι (Negri), το οποίο οι Βερολινέζοι/ες υποδέχτηκαν σχεδόν σαν κοσμικό γεγονός. Υπάρχει όμως μια ενδιαφέρουσα εξέλιξη στην οποία αξίζει να σταθούμε. Μισό χρόνο μετά, στις αρχές Ιανουαρίου του 2011, διεξάγεται, όπως κάθε χρόνο, το συνέδριο στη μνήμη της Ρόζας Λούξεμπουργκ (Rosa Luxemburg) και του Καρλ Λίμπκνεχτ (Karl Liebknecht). Η τότε πρόεδρος του γερμανικού κόμματος Αριστερά (Die Linke) Γκεζίνε Λετς (Gesine Löttsch) παρεμβαίνει με άρθρο στην αριστερή εφημερίδα *Junge Welt* [Νέος Κόσμος] ενόψει του συνεδρίου, όπου ήταν προσκεκλημένη ως ομιλήτρια στην κεντρική εκδήλωση με θέμα: «Πώς πηγαίνουμε προς τον κομμουνισμό; Αριστερός ρεφορμισμός ή επαναστατική στρατηγική; Δρόμοι εξόδου από τον καπιταλισμό»⁵. Ο τίτλος του εν λόγω άρθρου, «Δρόμοι προς τον κομμουνισμό», και η επικείμενη συμμετοχή της στη συζήτηση αρκούσαν για να πυροδοτήσουν έναν παροξυσμό αντιδράσεων από το σύνολο των υπόλοιπων κοινοβουλευτικών κομμάτων και μια αντιπαράθεση που έμεινε γνωστή ως η διαμάχη γύρω από το «Κ» («Die 'K'-Frage»). Ο χυδαίος αντικομμουνισμός δεν έμεινε μόνο σε καταγγελίες, αλλά έφτασε να τεθεί στα σοβαρά από διάφορες πλευρές ακόμη και το ζήτημα της απαγόρευσης των Die Linke. Το πρωτόεθεσε ο Αλεξάντερ Ντόμπριντ (Alexander Dobrindt), ηγέτης του CSU, αδελφού κόμματος του CDU της Μέρκελ (Merkel) στη Βαυαρία⁶. Τη σκυτάλη πήρε η αρχηγός της κοινοβουλευτικής ομάδας των Πρασίνων Ρενάτε Κίναστ (Renate Künast), που εκτόξευσε απειλές για εφαρμογή της Ομοσπονδιακής Υπηρεσίας Ελέγχου Συνταγματικής Νομιμότητας εναντίον των Linke⁷. Το SPD άδραξε την ευκαιρία, με τον Στάινμαγιερ (Steinmeier) να απαιτεί εξηγήσεις και άλλα στελέχη να υπογραμμίζουν emphaticά ότι έτσι κλείνουν οι δρόμοι της συνεργασίας. Το δε CDU διά στόματος του γενικού γραμματέα του κόμματος Χέρμαν Γκρέχε (Hermann Gröhe) δήλωνε πως «όποιος ύστερα από 20 χρόνια γερμανικής ενότητας μιλάει με ενθουσιασμό για τα σχέδια της Ρόζας Λούξεμπουργκ για κατάκτηση της εξουσίας και προπαγανδίζει την αλλαγή του συστήματος δεν έχει καταλάβει τίποτε από την αιματοβαμμένη ιστορία του κομμουνισμού»⁸.

Θύελλα αντιδράσεων ξέσπασε και εντός του κόμματος. Ο τότε συμπρόεδρος των Linke Κλάους Ερνστ (Klaus Ernst) έσπευσε να αποστασιοποιηθεί πολιτικά ξεκαθαρίζοντας ότι ο κομμουνισμός δεν είναι στόχος του κόμματος, ενώ στην ίδια συνέντευξη απάντησε στην κριτική για τον τρόπο ζωής του με το αμίμητο: «Εμένα μου αρέσει να οδηγώ Πόρσε»! Ο δε Λαφοντέν (Lafontaine) τόνισε ότι προφανώς και δεν μπορεί να είναι κομμουνιστική η φυσιογνωμία ενός κόμματος που είναι ρεφορμιστικό σοσιαλιστικό. Τέλος, ο Γκίζι (Gysi) ανέφερε ότι δεν θα πρέπει να γίνεται αναφορά στον κομμουνισμό, καθώς ο κόσμος τον ταυτίζει με τα εγκλήματα του Στάλιν και το Τείχος⁹. Τη Λετς στήριξαν, μεταξύ άλλων, τοπικές οργανώσεις των Linke, καθώς και η τότε αντιπρόεδρος του κόμματος και αρχηγός της «Κομμουνιστικής Πλατφόρμας» Ζάρα Βάγκενκνεχτ (Sahra Wagenknecht).

Γιατί, όταν τα συνέδρια για την ιδέα του κομμουνισμού αντιμετωπίζονται σχεδόν ως κοσμικά γεγονότα, μια μετριοπαθής σχετική αναφορά της συμπροέδρου ενός αριστερού κόμματος αποτελεί πολιτικό σκάνδαλο και σχεδόν εξωθείται στην παρανομία;

Η ιδέα του αντικομμουνισμού: «Βγάλτε τον Λένιν απ' τα κεφάλια των λαών»

Ας πω λοιπόν αμέσως ότι ο Φουκουγιάμα πέφτει άθελά του στην παγίδα των δυτικόστροφων πανηγυρισμών. Και στέκεται γοητευμένος μπροστά στην κατάρρευση του μαρξισμού, υποτιμώντας τελικά τον αντίπαλό του (...). Ξέχασε λοιπόν το Στέιτ Ντιπάρτμεντ την αναγγελία "Le Roi est mort, Vive le Roi";

Κι όμως, αιώνες ολόκληρους τ' αυτιά της ιστορίας σχίζονται από τον ήχο της σάλπιγγας που συνοδεύει αυτό το βασιανιστικό και πανταχού παρόν σύνθημα... (...), μέσα στις ίδιες στις δημοκρατικές και φιλελεύθερες κοινωνίες υπάρχει ένας νοσογόνος παράγων ή, αν θέλετε, ένας ανατρεπτικός παράγων. Και μπορούμε να είμαστε σίγουροι ότι αυτός ο παράγων δεν πέθανε μαζί με τον Μπρέζνιεφ... Έπειτα απ' αυτά, είναι φανερό πως δεν μπορώ να συμερισθώ την αισιοδοξία του Φουκουγιάμα, αισιοδοξία που στηρίζεται και αυτή σ' ένα κλειστό σύστημα σκέψης - όχι στο μαρξιστικό αλλά στο εγγελιανό. Αντώνης Σαμαράς, 1989

Το απόσπασμα αυτό ανήκει στον νεαρό βουλευτή Μεσσηνίας της Νέας Δημοκρατίας και υπουργό Οικονομικών Αντώνη Σαμαρά και είναι γραμμένο το 1989, όταν ακόμη το «Τέλος της ιστορίας» ήταν ένα άρθρο του Φουκουγιάμα (Fukuyama) στο διεθνές περιοδικό διεθνών σχέσεων The National Interest, τρία χρόνια πριν από την έκδοση του ομώνυμου βιβλίου. Αν κρίνει κανείς τις εξελίξεις, πράγματι ο Σαμαράς φαντάζει πιο προνοητικός από τον Φουκουγιάμα. Έχει ενδιαφέρον, γιατί αυτό το σχήμα σκέψης φαίνεται να αποτελεί συγκροτημένη επιλογή κάποιων think tank και πολιτικών κέντρων που, παρά τον συντριπτικό συσχετισμό δύναμης υπέρ τους, επιχειρούν να εξοντώσουν τον τυφλοπόντικα της ιστορίας πριν καν αυτός ανοίξει το δρόμο για νέες ιστορικές εκπλήξεις. Χαρακτηριστικό παράδειγμα, η συντήρηση του ψυχροπολεμικού κλίματος στην ΕΕ, που το 2006 συζητούσε το αντικομμουνιστικό μνημόνιο ή την «Ανάγκη διεθνούς καταδίκης των εγκλημάτων των ολοκληρωτικών κομμουνιστικών καθεστώτων», όπως ήταν ο επίσημος τίτλος της εισήγησης του Σουηδού ευρωβουλευτή Γκόραν Λίντμπλαντ (Göran Lindblad): «Όταν κανείς αναλύει τις συνέπειες της κομμουνιστικής ιδεολογίας, δεν μπορεί να αγνοήσει τις ομοιότητες με τις συνέπειες μιας άλλης ιδεολογίας του 20ού αιώνα, και συγκεκριμένα του ναζισμού». Το ντοκουμέντο αυτό συζητήθηκε στην Ολομέλεια του Συμβουλίου της Ευρώπης και ευτυχώς δεν συγκέντρωσε τα 2/3 των ψηφισάντων κι έμεινε ψήφισμα «μη συνιστώμενο».

Παρ' όλα αυτά, όλες οι πολιτικές και θεσμικές εξελίξεις στην ΕΕ τα χρόνια της κρίσης αποδεικνύουν ότι το «μη συνιστώμενο» δεν ήταν παρά πραγματικός οδηγός για δράση. Δεν υπάρχει πιο έκδηλη πρακτική εφαρμογή του χυδαίου αντικομμουνισμού από την υπόθεση της Ουκρανίας. Αν έπρεπε να φανταστούμε τόπο, τίτλο και φορείς διοργάνωσης ενός συνεδρίου για την «Ιδέα του αντικομμουνισμού», θα γινόταν στην Ουκρανία, έναν περίπου χρόνο μετά το πραξικόπημα του Μαϊντάν, θα

τιτλοφορούσαν «Πώς να βγάλουμε τον Λένιν από τα μυαλά των Ουκρανών»¹⁰ και θα διοργανωνόταν από ΜΚΟ, τη Γαλλική πρεσβεία (!) και διεθνείς εμπειρογνώμονες, με σκοπό να μοιραστούν την εμπειρία τους στο θέμα της «αποκομμουνιστικοποίησης». Δυστυχώς δεν είναι καθόλου φαντασία. Το συνέδριο έγινε το Δεκέμβριο του 2014 και τα ευρήματά του έγιναν άμεσα κρατική πολιτική.

Στην Ουκρανία λοιπόν μέσα σ' ένα χρόνο ψηφίζεται νομοσχέδιο που ποινικοποιεί την προπαγάνδα και τα σύμβολα του κομμουνισμού και του ναζισμού, το Κομμουνιστικό Κόμμα απαγορεύεται οριστικά με απόφαση του Διοικητικού Εφετείου του Κιέβου¹¹, το Ουκρανικό Ινστιτούτο Εθνικής Μνήμης εκδίδει μαύρη λίστα με ενοχλητικές για το καθεστώς ιδεολογίες και μετονομάζει όλους τους δημόσιους χώρους που φέρουν ονόματα επιφανών κομμουνιστών/ριών¹², ενώ υπογράφεται νόμος που θέτει ως πρότυπα για τη νεολαία της Ουκρανίας, μεταξύ άλλων, τον Μπαντέρα και τον ΟΥΝ/ΟΡΑ¹³, τον Σιμόν Πετλιούρα και το στρατό του¹⁴ και τους συμμετέχοντες στην «Αντιτρομοκρατική Επιχείρηση»¹⁵.

Είναι έτοιμη η αριστερή διανόηση να ανταποκριθεί στις προκλήσεις της περιόδου και να υπερασπιστεί τον «κομμουνισμό» που βγαίνει ξανά στην παρανομία;

Ζίζεκ και Ουκρανία: Αριστερό άλλοθι σε ακροδεξιό πραξικόπημα;

Στις αρχές του Γενάρη του 2014 ο Ζίζεκ θα υπογράψει ένα κείμενο διανοουμένων μαζί με τους Ζίγκμουντ

Μπάουμαν (Zygmunt Bauman), Ούλριχ Μπεκ (Ulrich Beck), Κρεγκ Καλχούν (Craig Calhoun), Κλάους Όφε (Claus Offe), Σάσκια Σάσεν (Saskia Sassen), Τσαρλς Τέιλορ (Charles Taylor), Μισέλ Βιβιορκά

(Michel Wieviorka)¹⁶, που καλούν σε ένα ευρωπαϊκό Σχέδιο Μάρσαλ για την Ουκρανία και υποστηρίζουν ότι «το Μαϊντάν αντιπροσωπεύει την Ευρώπη στα καλύτερά της - αυτό που πολλοί διανοητές στο παρελθόν και το παρόν θεωρούν θεμελιώδεις ευρωπαϊκές αξίες». Θα μπορούσε κάποιος να πει ότι ήταν ακόμη νωρίς για να διακρίνει ότι πρόκειται για κίνημα όπου οι σημαίες της ΕΕ ανεμίζουν μαζί με ναζιστικά σύμβολα και τελικά καταλήγει σε ξενοκίνητο πραξικόπημα. Στην περίπτωση του Ζίζεκ όμως δεν έχουμε να κάνουμε για λάθος εκτίμηση. Στις 8 Μαΐου 2014 γράφει το άρθρο «Βαρβαρότητα με ανθρώπινο πρόσωπο» όπου είναι ξεκάθαρος. Υπάρχει ένας λόγος, λέει, να στηριχτεί το Κίεβο στη διαμάχη. Ο λόγος λοιπόν είναι ο εξής: «Μπορούμε να σκεφτούμε την αναφορά των Ουκρανών διαδηλωτών στην Ευρώπη ως ένα σημάδι ότι ο στόχος τους, επίσης, είναι να φτάσουν το επίπεδο μιας συνηθισμένης δυτικής ευρωπαϊκής πολιτισμένης χώρας;». Σε άλλο σημείο ερμηνεύει το κίνημα Μαϊντάν ως άμυνα στη σκοτεινή κληρονομιά που αναβιώνει μαζί με τον Πούτιν και αλλού αναφωνεί: «Επομένως, ναι, οι διαδηλωτές της πλατείας Μαϊντάν ήταν ήρωες, αλλά η πραγματική μάχη, η μάχη για το πώς θα είναι η νέα Ουκρανία αρχίζει τώρα, και η μάχη αυτή θα είναι πολύ πιο σκληρή από εκείνη κατά της επέμβασης του Πούτιν» (Žižek, 2014).

Μέχρι τον Απρίλη του 2015, οπότε, σύμφωνα με μετριοπαθείς εκτιμήσεις, ο πόλεμος του ουκρανικού στρατού και των μισθοφορικών φασιστικών ταγμάτων ενάντια στο λαό του Ντονμπάς είχε οδηγήσει σε πάνω από 6.000 θανάτους, 15.345 τραυματισμούς, 18.000 κατεστραμμένες εγκαταστάσεις στις λαϊκές δημοκρατίες του Ντονιέτσκ και του Λουγκάνσκ, όσο κι αν αναζητήσαμε, δεν βρήκαμε πουθενά κάποια αυτοκριτική τοποθέτηση του Ζίζεκ. Άλλωστε, στις 8 Μαΐου που γραφόταν αυτό το άρθρο, έχει ήδη ξεκινήσει η αντιτρομοκρατική επιχείρηση, ενώ στις 2 Μαΐου είχε συντελεστεί το έγκλημα της Οδησσού, όπου εξοπλισμένοι φασίστες με πλήρες σχέδιο καίνε το κτίριο των Συνδικάτων με αποτέλεσμα πάνω από 100 νεκρούς διαδηλωτές. Η μέρα αυτή θεωρείται κομβική για το ξέσπασμα της λαϊκής αντιφασιστικής εξέγερσης στην Ανατολική Ουκρανία και αποτέλεσε σοκ για κάθε δημοκράτη προοδευτικό άνθρωπο σε όλο τον κόσμο. Για τον Ζίζεκ θεωρήθηκε ανάξιο λόγου.

Ο Ζίζεκ δεν είναι ο μόνος που είχε αυτή την εκτίμηση για τις εξελίξεις στην Ουκρανία. Ο Άλεξ Καλλίνικος (Alex Callinicos) από το βρετανικό SWP, λόγου χάρη, έγραφε το Μάρτιο του 2014: «Εκείνοι που ισχυρίζονται ότι η ανατροπή Γιανουκόβιτς ήταν ένα “φασιστικό πραξικόπημα” παπαγαλίζουν την προπαγάνδα της Μόσχας. Πέρα από μια κοινοβουλευτική ψηφοφορία στο Κίεβο για την αφαίρεση από τη ρωσική γλώσσα του καθεστώτος της ως επίσημης γλώσσας, δεν υπάρχουν ενδείξεις

οποιασδήποτε πραγματικής απειλής για τους ρωσόφωνους»¹⁷. Η ομοιότητα με τον Ζίζεκ είναι ότι και ο Καλλίνικος, παρά το γεγονός ότι πραγματολογικά οι εξελίξεις τον διέψευσαν πλήρως, όσο κι αν ψάξαμε, δεν βρήκαμε κάπου στοιχειώδη αυτοκριτική του. Η βασική διαφορά όμως είναι ότι ο Καλλίνικος εκφράζει μια στρατευμένη τοποθέτηση ενός ρεύματος, αυτήν των ίσων αποστάσεων ανάμεσα στις αντιμαχόμενες πλευρές, που τη θεωρούμε καταστροφική μεν, συνεκτική δε. Αντίθετα, αυτό που μένει από την παρέμβαση του Ζίζεκ είναι η ηρωοποίηση της πλατείας Μαϊντάν με αντικαπιταλιστική ρητορεία, κάτι ακόμη χειρότερο δηλαδή από τις ίσες αποστάσεις. Για να είμαστε, βέβαια, ακριβοδίκαιοι, στο άρθρο «Βαρβαρότητα με ανθρώπινο πρόσωπο» βρίσκει κανείς αναφορές στην ανάγκη μιας αυθεντικά χειραφετητικής πολιτικής, κριτικές στην εξίσωση φασισμού-κομμουνισμού, που, όπως τονίζει, πάντα προνομιμοποιεί το φασισμό, ανέκδοτα και σχόλια για τη φιλελεύθερη κληρονομιά που μόνο η ριζοσπαστική Αριστερά μπορεί να διασώσει. Όπως θα δείξουμε παρακάτω, ο εκλεκτικισμός και η μείξη ποικίλων σκέψεων (ακόμη και αντιθετικών) με απουσία συνοχής είναι ακριβώς το πρόβλημα του Ζίζεκ.

Ο Βολοντίμιρ Ιτσένκο (Volodymyr Ishchenko) είναι Ουκρανός αριστερός κοινωνιολόγος που, αν και επίσης αναπαράγει μια εκδοχή ίσων αποστάσεων, εντούτοις είχε προειδοποιήσει έγκαιρα τον Ζίζεκ από το Γενάρη του 2014 ότι οφείλει να προσέξει η ουκρανική υποστήριξη να μη νομιμοποιήσει «την άκρα Δεξιά

και τους απαξιωμένους πολιτικούς»¹⁸. Ο ίδιος ο Ιστοσένκο έχει αναδείξει το ρόλο των φασιστών και των νεοφιλελεύθερων στο κίνημα Μαϊντάν, αλλά και τη λανθασμένη επικέντρωση στις «ευρωπαϊκές αξίες» τη στιγμή που η ΕΕ στραγγαλίζει οικονομίες όπως η ελληνική. Λαμβάνοντας υπόψη όλα αυτά, θεωρούμε ότι δεν πρόκειται για απλό ατόπημα, αλλά για διαχωριστική γραμμή. Εάν η στάση του για την Ουκρανία συνδυαστεί με τη στάση του για τις εξελίξεις στην Ελλάδα, ο Ζίζεκ προβάλλει ως αρχετυπική μορφή της πτώχευσης μιας ορισμένης διανοήσης στους καιρούς της κρίσης.

Το Grexit ως καταστροφή κι ο Ζίζεκ ως απολογητής του θατσερικού δόγματος «ΤΙΝΑ»

Σε ένα πολύ εύστοχο άρθρο με τίτλο «Καλωσορίσατε στην έρημο του σοσιαφιλελευθερισμού, κ. Ζίζεκ!»¹⁹, ο Αλέξανδρος Χρύσης (2014) υποβάλλει σε κριτική μια συνέντευξη του Ζίζεκ με επίκεντρο τον Σύριζα, όπου ως Αριστερά προβάλλεται ένα κόμμα που θα μπορούσε να «συνδιαλέγεται, στη βάση ενός “βιώσιμου” και “ζωντανού προγράμματος”, με “κάποιους παραγωγικούς καπιταλιστές” και να διεκδικεί ένα κράτος που να μοιάζει περισσότερο σ’ ένα κανονικό φιλελεύθερο δημοκρατικό κράτος». Δίκαια αναρωτιέται ο Χρύσης πόση σχέση μπορεί να έχει αυτή η Αριστερά με ένα εναλλακτικό σχέδιο σοσιαλιστικού μετασχηματισμού της αστικής κοινωνίας, σαφώς οριοθετημένο και αντιθετικό τόσο προς τον λεγόμενο «υπαρκτό σοσιαλισμό» όσο και προς τη Σοσιαλδημοκρατία. Και ο Ζίζεκ τελικά ποιο ρόλο επιφυλάσσει για τον εαυτό του, του «στρατευμένου διανοούμενου» ή του «γενικού παρατηρητή των κοινωνικών εξελίξεων»;

Πριν απαντήσουμε σε αυτό το ερώτημα αξίζει να αντιπαραβάλουμε τη συνέντευξη του Ζίζεκ με όσα ο ίδιος καταγράφει στο βιβλίο του *The Year of Dreaming Dangerously*, που εκδίδεται το φθινόπωρο του 2012. Στο βιβλίο αυτό αναστοχάζεται τα κινήματα του 2011 σε όλο τον κόσμο και αναμετρίεται με το ερώτημα πώς να πολεμήσεις το σύστημα χωρίς να συμβάλεις στη βελτίωση της λειτουργίας του. Τα βασικά του επιχειρήματα είναι όλα σε αντίθετη κατεύθυνση από τη συνέντευξη που αναφέρθηκε προηγούμενα. Ο Ζίζεκ επιτίθεται σε διάφορες μορφές αντινεοφιλελεύθερων πολιτικών που (ρητά ή υπόρητα) στοχεύουν στον εκδημοκρατισμό του καπιταλισμού και στην επέκταση του δημοκρατικού ελέγχου στην οικονομία, μέσω κοινοβουλευτικών επιτροπών ελέγχου, ισχυρής ρύθμισης, τίμιων αστυνομικών ερευνών κ.ο.κ., και θεωρεί βλακώδη και ιδεαλιστική την ιδέα ότι χρειαζόμαστε ένα νέο πολιτικό κόμμα που θα επιστρέψει στις παλιές καλές αρχές που εγκαταλείφθηκαν λόγω της πίεσης του νεοφιλελευθερισμού. Σύμφωνα με τον Ζίζεκ, αυτό που πρέπει να αμφισβητηθεί είναι το ίδιο το δημοκρατικό θεσμικό πλαίσιο του αστικού κράτους, καθώς σημειώνει ότι δεν πρέπει να παραβλέπεται ότι οι δημοκρατικοί μηχανισμοί είναι και αυτοί τμήμα του συνολικού μηχανισμού του «αστικού» κράτους που εγγυάται την αδιατάρακτη λειτουργία της καπιταλιστικής αναπαραγωγής (Žižek, 2012a: 15, 86).

Σωστές οι επισημάνσεις του, αλλά πραγματικά, ο Ζίζεκ που καταγγέλλει τη «δημοκρατική αυταπάτη» του πολυκομματικού αντιπροσωπευτικού συστήματος και συνηγορεί υπέρ της δικτατορίας του προλεταριάτου (Žižek, 2012a: 88), είναι ο ίδιος με τον Ζίζεκ που την ίδια περίοδο παρενέβαινε στις προεκλογικές εκδηλώσεις του ΣΥΡΙΖΑ καλώντας τον να φέρει εις πέρας το έργο του, που είναι το χτίσιμο ενός καλύτερου, μοντέρνου και αποτελεσματικού κράτους, απαλλάσσοντας τον κρατικό μηχανισμό από το πελατειακό σύστημα²⁰; Την απάντηση μπορούμε να την αναζητήσουμε ανατρέχοντας στο άρθρο «Η τρίτη επιλογή για τον Σύριζα»²¹ πριν από τις εκλογές του Σεπτεμβρίου του 2015, μετά την ψήφιση του Τρίτου Μνημονίου. Εκεί θα τον βρείτε να παραλληλίζει τη συμφωνία με τη Συνθήκη Μπρεστ-Λιτόφσκ μεταξύ της Σοβιετικής Ρωσίας και της Γερμανίας στις αρχές του 1918 και να χαρακτηρίζει το Grexit σχέδιο του εχθρού. Τόνιζει, βέβαια, επαναλαμβάνοντας τη στοχοθεσία που είχε θέσει ο ίδιος για το ΣΥΡΙΖΑ από το 2012, ότι χρειάζεται «να έχουμε πάντα στο νου μας ότι η βασική δουλειά της κυβέρνησης του ΣΥΡΙΖΑ δεν είναι το ευρώ ούτε το ξεκαθάρισμα των λογαριασμών με την ΕΕ, αλλά η ριζική αναδιοργάνωση των από καιρό διεφθαρμένων κοινωνικών και πολιτικών θεσμών στην Ελλάδα».

Στην πραγματικότητα το άρθρο επιχειρεί να δώσει θεωρητικό υπόβαθρο στη ρητορική του «ΤΙΝΑ» επενδύοντας σε μια συλλογιστική εφαρμογή των Μνημονίων, παραμονής στην Ευρωζώνη και ανταρτοπολέμου για μια αργή κατάληψη στρατηγικών θέσεων. Ο Ζίζεκ κυριολεκτικά παραιτείται από όλο το έργο του της πρώτης δεκαετίας του 21^{ου} αιώνα, που είχε στο επίκεντρο τον πολιτικό βολонταρισμό της «Ριζικής Πράξης». Η «Ριζική Πράξη», σύμφωνα με δεκάδες άρθρα και βιβλία όπου επαναλάμβανε –ενίοτε με copy-paste– τους ίδιους συλλογισμούς, είναι μια παρακινδυνευμένη χειρονομία, χωρίς να είναι κανείς σε θέση να γνωρίζει όλες τις δυνατές συνέπειές της. Δεν περιμένεις δηλαδή να γνωρίζεις όλες τις παραμέτρους μιας κατάστασης για να δράσεις. Αντίθετα, η «Ριζική Πράξη» τελικά γεμίζει το κενό της γνώσης. Αν περιμένουμε, θα έχουμε όλη τη γνώση όταν θα είναι ήδη αργά. Για τον Ζίζεκ απέναντι σε ένα κλασικό μαρξιστικό κλισέ τύπου η ιστορία είναι με το πλευρό μας ο μεγάλος Άλλος παρουσιάζεται να είναι εναντίον μας.

Αυτό δεν είναι το δίλημμα της κυβέρνησης του Μοράλες στη Βολιβία ή της μαοϊκής κυβέρνησης του Νεπάλ; Ήρθαν στην εξουσία μέσα από “δίκαιες” δημοκρατικές εκλογές και όχι μέσα από εξέγερση, αλλά με το που πήραν την εξουσία έδρασαν με έναν τρόπο που ήταν ταυτόχρονα (μερικά, τουλάχιστον) “μη κρατικός”: κινητοποίησαν άμεσα από τα κάτω τους υποστηρικτές τους, υπερβαίνοντας μάλιστα το δίκτυο αντιπροσώπευσης του κόμματος-κράτους. Η κατάστασή τους “αντικειμενικά” είναι απελπιστική: όλο το ιστορικό γίνεσθαι είναι βασικά εναντίον τους, δεν μπορούν να βασιστούν σε “αντικειμενικές τάσεις”. το μόνο που μπορούν να κάνουν είναι να πρωτοτυπήσουν, να κάνουν ό,τι μπορούν σ’ αυτή την απελπιστική κατάσταση. Κι όμως, αυτό δεν τους δίνει και μια μοναδική ελευθερία; Εδώ μπαίνει κανείς στον πειρασμό να θέσει την παλιά διάκριση ανάμεσα σε ελευθερία από και ελευθερία για: Αυτή η ελευθερία από την ιστορία (με τους νόμους και τις αντικειμενικές τάσεις) δεν θεμελιώνει μια ελευθερία για δημιουργικό πειραματισμό; Στη δράση τους, μπορούν να βασιστούν μονάχα στη συλλογική βούληση. Žižek, 2009: 155

Στην περίπτωση της Ελλάδας όμως μετά το δημοψήφισμα είναι σαφής:

Πρέπει, λοιπόν, να διακινδυνεύσουμε το Grexit; Εδώ ερχόμαστε αντιμέτωποι με το συμβαντικό πειρασμό (la tentation evenementielle), τον πειρασμό σε μια δύσκολη κατάσταση να φέρεις σε πέρας την τρελή πράξη, να πράξεις το αδύνατο, να πάρεις το ρίσκο και να εξέλθεις με όποιο κόστος, με τη λογική ότι “τα πράγματα δεν μπορούν να γίνουν χειρότερα από ό,τι είναι τώρα”. Η παγίδα είναι ότι σίγουρα τα πράγματα μπορούν να γίνουν πολύ χειρότερα από τώρα, μέχρι και έκρηξη μιας πλήρους κοινωνικής και ανθρωπιστικής κρίσης. Το ερώτημα-κλειδί είναι: Υπήρξε όντως αντικειμενική δυνατότητα μιας καθαρής χειραφετητικής πράξης με σχεδιασμό για όλες τις πολιτικο-οικονομικές συνέπειες του “όχι” στο δημοψήφισμα; (...) Επιστροφή στο εθνικό νόμισμα, τύπωμα χρήματος, χρηματοδότηση μεγάλων δημόσιων έργων, στήριξη της εγχώριας βιομηχανίας. Τέτοια μέτρα, αν υπολογιστούν προσεκτικά, μπορεί να δουλέψουν. Αλλά μπορούν να δουλέψουν στην Ελλάδα του σήμερα, με το τεράστιο εξωτερικό χρέος –όχι μόνο του κράτους αλλά και ιδιωτών και εταιρειών, το οποίο δεν μπορεί να ακυρωθεί χωρίς να αποκοπούν από τους ξένους εταίρους τους-, με μια οικονομία πλήρως ενσωματωμένη και εξαρτώμενη από τη δυτική Ευρώπη, στην οποία βασίζεται για τρόφιμα, βιομηχανικά και φαρμακευτικά είδη; Με άλλα λόγια, σε τι περιβάλλον θα βρεθεί η Ελλάδα, σε αυτό που βρέθηκε η Λευκορωσία και η Κούβα;». Ζίζεκ, 2015

Στο σημείο λοιπόν όπου ο Ζίζεκ συναντάει τη μετα-πολιτική του φόβου των δελτίων ειδήσεων για την καταστροφή που μας περιμένει με την επιλογή απεξάρτησης της οικονομίας από τη δυτική Ευρώπη (sic), η περίπτωσή του δεν χρήζει περαιτέρω ανάλυσης. Ο εκλεκτικισμός, η απουσία συνοχής και οι αντιφατικές έως αντιθετικές τοποθετήσεις «ελαφρά τη καρδιά» και εν απουσία αυτοκριτικής οδηγούν σε πλήρη πολιτική σύγχυση, που στους καιρούς της κρίσης καθίσταται από επικίνδυνη έως αντιδραστική.

Τι πτώχευσε και τι μένει απ’ την «Ιδέα του κομμουνισμού» αποτιμώντας την ελληνική υπόθεση;

Η ομόθυμη καταδίκη μιας απλής αναφοράς της προέδρου των Linke στην «Ιδέα του κομμουνισμού» έχει να κάνει με το ότι η φιλοδοξία της γερμανικής επικυριαρχίας στην ΕΕ περνάει μέσα από την επιβολή της όσο το δυνατόν μεγαλύτερης εσωτερικής πολιτικής συνοχής από την πλευρά της γερμανικής αστικής τάξης. Με αυτή την έννοια, είναι σκάνδαλο ένα μετριοπαθές μεταρρυθμιστικό κόμμα σαν το Die Linke ακόμη και να αναφέρεται στον κομμουνισμό. Με την περίπτωση του ΣΥΡΙΖΑ, αφού δεν μπορούσαν να τον αποφύγουν, οι κυρίαρχοι εντός κι εκτός ακολούθησαν διαφορετική πορεία, πιο ενδεχομενική και επίφοβη, αλλά τελικά πολύ πιο πετυχημένη κρίνοντας εκ του αποτελέσματος· τον έφεραν στα μέτρα τους. Το ουκρανικό «Βγάλτε τον Λένιν απ’ τα κεφάλια των Ουκρανών» προσλαμβάνει στην Ελλάδα τη μορφή του «Βγάλτε την εναλλακτική απ’ τα κεφάλια των Ελλήνων». Το σχέδιο αυτό έπειτα από πολλούς γύρους αντιπαραθέσεων φαίνεται να κλιμακώθηκε στη μάχη του δημοψηφίσματος όπου η κοινωνική-ταξική και πολιτική πόλωση έλαβε τις μέγιστες μέχρι σήμερα διαστάσεις. Σε αυτή τη μάχη η αστική τάξη και ο ιμπεριαλισμός ήταν αποφασισμένοι να χρησιμοποιήσουν κάθε θεσμικό και μη μέσο για να επιβληθούν.

Η μάχη του ΟΧΙ συμπύκνωσε σε ανώτερο επίπεδο τη συσσωρευμένη πείρα των τελευταίων χρόνων, τη συλλογική ευφυΐα των πολλών, την εκρηκτική δημιουργικότητα εργατικών αγώνων και εγχειρημάτων αυτοδιαχείρισης, την ομορφιά της αλληλεγγύης, τη λαϊκή αυτοπεποίθηση, τη μαζική οργή ενάντια στη «χούντα της ιδιωτικής τηλεόρασης». Μια νέα ηθική της πολιτικής στράτευσης απαιτούσε την πιστότητα προς την αλήθεια αυτής της κατάστασης. Αντ’ αυτού, ο ΣΥΡΙΖΑ μετατρέποντας το ΟΧΙ σε ΝΑΙ διαπαιδαγώγησε τον λαϊκό παράγοντα στο καταστροφικό και παραλυτικό δόγμα «ΤΙΝΑ». Διότι ο ΣΥΡΙΖΑ αποτέλεσε τελικά το πιο πετυχημένο δημιούργημα του Μνημονίου. Κι αυτές ήταν οι πιο χρήσιμες υπηρεσίες που μπορούσε να προσφέρει στην αστική τάξη και στον ιμπεριαλισμό. Και δεν τις πρόσφερε πρώτη φορά στις 12 Ιουλίου αλλά ήδη από τις 20 Φεβρουαρίου και σε μια ολόκληρη διαδρομή όπου κινήθηκε με άξονα τη συνέχεια του κράτους, την ταξική συνεργασία, την αντιδημοκρατική

εσωκομματική ζωή και το κλίμα ανάθεσης. Αυτό άραγε σημαίνει ότι η πορεία των πραγμάτων ήταν προδιαγεγραμμένη ή μήπως, ακόμη χειρότερα, αφού το παιχνίδι ήταν από την αρχή στημένο, δικαιώνεται εκ των υστέρων η στάση «άκυρο-αποχή» που ακολούθησαν το ΚΚΕ και άλλες δυνάμεις στο δημοψήφισμα;

Σε καμία περίπτωση! Η πιστότητα στο 62% του ΟΧΙ του δημοψηφίσματος άνοιγε μια εν δυνάμει ρωγμή, που έθετε στην ημερήσια διάταξη την πιθανότητα η ιδέα του κομμουνισμού να γίνει πραγματική κίνηση που θα καταργεί στον παρόντα χρόνο την υπάρχουσα τάξη πραγμάτων δίνοντας ένα έμπρακτο παράδειγμα απελευθέρωσης από τα δεσμά της λιτότητας, των Μνημονίων και του χρέους, έξω από τη φυλακή του ευρώ και της ΕΕ. Δεν εξιδανικεύουμε την κατάσταση, δεν υποτιμάμε τους διεθνείς συσχετισμούς δύναμης, την ιμπεριαλιστική επιθετικότητα, την κατάσταση του εργατικού-λαϊκού κινήματος κ.ο.κ. Ωστόσο, όπως έλεγε ο προμνημονιακός Ζίζεκ: «Η ελευθερία παίρνει την πιο ριζοσπαστική της μορφή ως ελευθερία να μεταβάλλουμε το Πεπρωμένο μας» (Žižek, 2009: 151). Και ο ρόλος της αριστερής διάνοησης σε αυτές τις στιγμές δεν είναι να μοιρολογή και να υποτάσσεται στις δυσκολίες, αλλά να συμβάλλει στην πρακτική των μαζών, σε μια νέα συλλογική γνώση, που μεσολαβεί και μειώνει το χάσμα μεταξύ του τι είναι και τι θα μπορούσε να είναι το υποκείμενο. Οι θιασώτες της ιδέας του κομμουνισμού πλαισίωσαν στη συντριπτική πλειοψηφία τους τον ΣΥΡΙΖΑ που κατέκτησε τις μάζες. Αντί όμως οι ιδέες του κομμουνισμού να γίνουν υλική δύναμη, η κυρίαρχη ιδεολογία είχε κατακλύσει ήδη τις ιδέες που κατέκτησαν τις μάζες. Και πολλοί από τους θεωρητικούς της ιδέας του κομμουνισμού κατέληξαν να λειτουργούν ως απολογητές της κυρίαρχης ιδεολογίας.

Η περίπτωση Ζίζεκ δεν ήταν μεμονωμένη. Ο Τόνι Νέγκρι σημείωνε λίγο πριν από τις εκλογές του Σεπτεμβρίου σε συνέντευξη στην *Αυγή*: «Το “ναι” του Τσίπρα στο Μνημόνιο του Ιουλίου είναι αυτό που “ο οποιοδήποτε πολιτικός πρέπει να κάνει μπροστά σε αδύνατες εναλλακτικές λύσεις. Και αυτή η αδύνατη εναλλακτική λύση ήταν ανάμεσα στο ευρώ και τη δραχμή. Δεν υπάρχει ‘Σχέδιο Β’ [...]»²². Ο Κώστας Δουζίνας επιμελήθηκε μαζί με τον Ζίζεκ τον συλλογικό τόμο *Η Ιδέα του κομμουνισμού* με τις 15 εισηγήσεις που έγιναν στο πρώτο συνέδριο στο Μπίρμπεκ. Ο ίδιος έγραφε το 2010 ότι, καθώς μεγαλώνει κανείς μαζί με τον 21^ο αιώνα, πρέπει να γίνεται πιο ριζοσπάστης²³. Τελικά, πέντε χρόνια μετά η πορεία ριζοσπαστικοποίησης διακόπηκε βίαια με τη συμμετοχή στην κοινοβουλευτική ομάδα ενός μνημονιακού πλέον κόμματος.

Πού μπορούμε να εντοπίσουμε τα αίτια αυτής της εξέλιξης; Η απάντηση δεν είναι μονοσήμαντη και σίγουρα δεν είναι εύκολη. Στο κείμενό του *Ο ρόλος του επαναστάτη σε συνθήκες αντεπανάστασης*²⁴ ο Ρώσος στοχαστής Μιχαήλ Μαξίμοφ (2001) γράφει για τη μετασοβιετική περίοδο όπου το παράλογο γίνεται καθημερινότητα του είναι: «Στη συνείδηση των κομμουνιστών και των αριστερών αυτό εκδηλώνεται με την αναγωγή του συγκεκριμένου κομμουνιστικού ιδανικού σ’ έναν εξολοκλήρου αφηρημένο “κομμουνισμό” ή ακόμα και σε κάποια αφηρημένη περί δικαιοσύνης αντίληψη». Ο Ντανιέλ Μπενσαίντ (Daniel Bensaid, 2009) χαρακτήριζε ως «ουτοπική στιγμή» του αντιγκλόμπαλ κινήματος το γεγονός ότι οι ιδέες χειραφέτησης δεν αναμετρώνται με την πρακτική υλοποίηση της χειραφετητικής δυνατότητας. Γι’ αυτό και όροι όπως «άλλη Αριστερά», «άλλη καμπάνια», «έναν άλλον κόσμο είναι εφικτός» κ.λπ. χωρίς ορισμούς και καθορισμό στρατηγικής εγγράφονται σε μια συνθήκη αοριστίας και ανωριμότητας²⁵. Οι ουτοπίες μπορεί να προσλάβουν πολλές μορφές, από νεοελευθεριακές μέχρι νεοκεϊνσιανές ουτοπίες για τη ρύθμιση της ελεύθερης αγοράς.

Ξεκινώντας από τις νεοελευθεριακές ουτοπίες, αυτές κυρίως καθορίστηκαν από το μότο «να αλλάξουμε τον κόσμο χωρίς να καταλάβουμε την εξουσία». Για τον Χόλογουεϊ (Holloway) το αυτοδιαχειριζόμενο πάρκο Ναυαρίνου είναι ένα παράδειγμα της αντίληψής του για την επανάσταση και τον κομμουνισμό²⁶. Κάνει κριτική σε ό,τι αποκαλεί ορθόδοξη αντίληψη του ριζοσπαστικού μετασχηματισμού της κοινωνίας μέσω της κατάληψης της εξουσίας, επιμένει ότι η επανάσταση δεν περνάει από το κράτος αλλά από την κατάληψη χώρων μέσα στον καπιταλισμό που θα λένε «Όχι» στις επιταγές του κεφαλαίου και

προκρίνει μια αντιπολιτική των συμβάντων αντί μιας πολιτικής της οργάνωσης²⁷. Και τι έρχεται μετά; Τίποτε απαντάει ο Ρίτσαρντ Ντέι (Richard Day, 2005), ο οποίος θεμελιώνει μια μεταηγεμονική πρακτική αυτόνομων ζωνών, που ξεπερνά το δίλημμα μεταρρύθμιση ή επανάσταση καλώντας να εγκαταλείψουμε την πολιτική του αιτήματος στο όνομα μιας πολιτικής της πράξης. Ή, όπως γράφουν οι Τζάσπερ Μπερνς (Jasper Bernes) και Τζόσουα Κλόβερ (Joshua Clover) (Bernes & Clover, 2012), συμπυκνώνοντας την ουσία μιας ορισμένης τουλάχιστον τάσης της αυτονομίας: «Με την παρέκκλιση της αμφίβολης γενικά περίπτωσης του “σοσιαλισμού της Λατινικής Αμερικής” και τη συνθηματοποίηση του κινήματος κατά της παγκοσμιοποίησης, καμία τέτοια εναλλακτική δεν έχει αναδυθεί στον 21^ο αιώνα. Μπορούμε να αναρωτηθούμε αντ’ αυτού αν η ίδια η έννοια της εναλλακτικής ανήκει στις πλέον ξεπερασμένες πολιτικές του κόμματος, του κράτους και του προγράμματος»²⁸.

Την απάντηση στις νεοελευθεριακές ουτοπίες τη δίνει στο συνέδριο του Μπίρμπεκ ο Μπρούνο Μποστίλς (Bruno Bosteels), που στην εισήγησή του με τίτλο «Η υπόθεση του αριστερισμού» διερωτάται: «Τι απομένει άραγε από την κομμουνιστική υπόθεση όταν αφαιρέσουμε όλες τις μορφές διαμεσολάβησης – το κόμμα, τα συνδικάτα, τη συμμετοχή στις εκλογές, οτιδήποτε άλλο από το αλφάβητο του λενινισμού – για να αφήσουμε μόνο την αυτόνομη δράση των μαζών, η οποία μάλιστα δεν στρέφεται εναντίον, αλλά εκτυλίσσεται σε απόσταση από το κράτος;»²⁹. Ίσως θα πει κανείς ότι ο μεταμαρξισμός και ο μετααναρχισμός θεωρούν αφετηριακά εχθρικό το αλφάβητο του λενινισμού και ό,τι εγγράφεται στην προβληματική της ηγεμονίας. Η αδιαφορία όμως για τους συσχετισμούς δύναμης σε περίοδο καπιταλιστικής κρίσης οδηγεί σε ό,τι ο Μάικ Ντέιβις (Mike Davis, 2009) αποκαλεί «ισορροπημένη διαλογή της βαρβαρότητας»³⁰. Για τους συσχετισμούς δύναμης, κατά την άποψή μας, δεν ενδιαφέρονται μόνον όποιοι έχουν ήδη χάσει.

Από την άλλη πλευρά, οι νεοκεϊνσιανές ουτοπίες οδηγούν, όπως δείξαμε, σε μνημονιακές δυστοπίες και εμπέδωση του δόγματος «ΤΙΝΑ». Πώς να ερμηνευτεί όμως η επιλογή του Νέγκρι να συνδυάζει την Αυτοκρατορία και την αντιεξουσία της Κοινοπολιτείας με Ευρωσυντάγματα, εφαρμογή Μνημονίων και εμπιστοσύνη στον Τσίπρα; Ή πώς να ερμηνευτεί το ότι ο Ζίζεκ, που ασκούσε δριμύτατη κριτική στις νεοελευθεριακές ουτοπίες, από τη σκοπιά μάλιστα της επανάληψης του Λένιν «στα σημεία που απέτυχε»³¹ (Žižek, 2002), κατέληξε θιασώτης του σοσιαλφιλελευθερισμού; Η περίπτωση του Νέγκρι απαιτεί ξεχωριστή πραγμάτευση (πολιτική, φιλοσοφική, ψυχαναλυτική). Για την περίπτωση Ζίζεκ ερμηνευτική μας αφετηρία αποτελεί το οξυδερκές σχόλιο του παλαίμαχου αντάρτη της ΕΠΟΝ και του ΔΣΕ, αγωνιστή της πολιτικής προσφυγιάς στην Ουγγαρία και διανοούμενου Θανάση Βακαλιού, που εξηγεί πολλά σε επίπεδο ιδιοσυγκρασίας:

Ο Ζίζεκ είναι εξυπνότατος. Είναι ένα ανήσυχο πνεύμα. Πρέπει να τον διαβάσουμε. Όμως είναι ένας διανοούμενος που αφήνει την εντύπωση ότι θέλει να το παίξει βεντέτα, φίρμα. Κι όταν λειτουργείς έτσι, πρέπει να προσαρμόζεσαι κάθε φορά στο κοινό στο οποίο απευθύνεσαι. Διακατέχεσαι από τη νοοτροπία του πολιτικού, που ενδιαφέρεται για το μέγεθος του ακροατηρίου του. Από τη στιγμή που ενδιαφέρεσαι για το μέγεθος του ακροατηρίου, ενδιαφέρεσαι να κερδίσεις το θαυμασμό του, χάνεις την επιστημονική αυθεντικότητά σου. Βακαλιός, 2015

Σε θεωρητικό επίπεδο υποστηρίζουμε ότι, όσο κι αν αμφισβήτησε τη μεταμοντέρνα ατζέντα, ο εκλεκτικισμός που διέπει τον Ζίζεκ είναι κατεξοχήν ίδιον του μεταμοντέρνου. Η προσέγγισή του όσον αφορά την ταξική πάλη, παρά τις οξυδερκείς παρατηρήσεις του για τη σχέση οικονομίας-πολιτικής, τελικά μέσα από το σχήμα «ενσωματωμένοι-αποκλεισμένοι», όπου όλοι με έναν τρόπο μειώνονται σε μια «ανούσια υποκειμενικότητα», αποκλεισμένοι από τη φύση όσο και από τη συμβολική μας ουσία (Žižek, 2009: 92), υποκύπτει στην ντε φάκτο υπαναχώρηση από την έννοια της τάξης. Η απουσία μιας συστηματικής προσέγγισης της νέας ταξικής σύνθεσης και της ταξικής πάλης σε κάθε

συγκεκριμένη κατάσταση τον οδηγεί σε πρόχειρες και λανθασμένες αναγνώσεις, όπως, λόγου χάρη, ότι το 2010-12 στην Ελλάδα υποκείμενο των αγώνων ήταν η «νέα μισθωτή μπουρζουαζία»³² (Žižek, 2012b).

Κάνουμε την υπόθεση εργασίας ότι ο τρόπος με τον οποίο προσλαμβάνει ο Ζίζεκ την κομμουνιστική υπόθεση τον οδηγεί σε έναν εγκλωβισμό στο Συμβάν, που είναι άλλοτε η εξέγερση, άλλοτε οι εκλογές, και τελικά ευτελίζει την ίδια την έννοια του Συμβάντος. Γράφει στο *The Year of Dreaming Dangerously* ότι πρέπει να απέχουμε από κάθε θετική φαντασίωση της μελλοντικής κομμουνιστικής κοινωνίας.

Ο μόνος τρόπος να επιβεβαιωθεί το Συμβάν (η αιώνια Αλήθεια) στην εποχή της ενδεχομενικότητας είναι μια πρακτική ενός είδους απόκρυφου κομμουνισμού (communism absconditus). Αυτό που διακρίνει τον κομμουνιστή σήμερα είναι το “δόγμα” (θεωρία) που του επιτρέπει να διακρίνει την κομμουνιστική φύση σε μια σύγχρονη εκδοχή “θαύματος” –ένα απρόσμενο γεγονός όπως η πλατεία Ταχρίρ-, είναι να το διαβάσει σαν σημάδι του (κομμουνιστικού) μέλλοντος. Žižek, 2012a: 131

Και πάλι όμως το ερώτημα παραμένει. Γιατί ο Ζίζεκ στην περίπτωση της Ελλάδας κατέληξε στην υποταγή στα Μνημόνια αντί μιας πιστότητας στο ΟΧΙ στο δημοψήφισμα; Και ευρύτερα τι οδήγησε μια ορισμένη αριστερή διάνοηση σε αυτή την κρίσιμη στιγμή στην ενσωμάτωση και στην ουσιαστική παραίτηση ακόμη και από τις δικές τους –έστω αντιφατικές– αφηγηματικές παραδοχές;

Θα λέγαμε ότι η στάση τους είναι αποτέλεσμα αυτού που ο Λούκατς (Lukács) περιέγραφε ως καουτσικισμό, ως σύμπτωμα όσων παραμένουν δέσμοι των καπιταλιστικών μορφών σκέψης καθώς προσηλώνονται με όλη τους τη διανοητική ενέργεια στο «νόμο επανάληψης των φαινομένων», απορρίπτοντας ως αδύνατη τη γέννηση του ριζικά καινούργιου, για το οποίο δεν μπορούμε να έχουμε ακόμα καμιά «εμπειρία». Κι αν αντιτείνει κανείς ότι το έργο ορισμένων, όπως ο Ζίζεκ, εδράζεται ακριβώς στη δυνατότητα του ριζικά καινούργιου, πρέπει να επισημάνουμε ότι είναι άλλο να υπερασπίζεσαι το ριζικά καινούργιο σε ένα ασφαλές ακαδημαϊκό περιβάλλον και άλλο να γράφεται ιστορία στους δρόμους με όλες τις ευθύνες που συνεπάγονται τα αχαρτογράφητα νερά. Ο Κάουτσκι (Kautsky) και οι όμοιοί του, συνεχίζει ο Λούκατς, αποτελούν θεωρητική έκφραση της ιδεολογικής κρίσης της εργατικής τάξης, κάθε φορά που αυτή αποτραβιέται μπροστά στην ακαθόριστη μεγαλοσύνη των σκοπών της, μπροστά στο καθήκον που αυτή οπωσδήποτε πρέπει και μπορεί να αναλάβει συνειδητά, αν δεν θέλει να καταποντιστεί ντροπιασμένα και επώδυνα μαζί με την μπουρζουαζία.

Αποτιμώντας την ελληνική υπόθεση, η στάση απέναντι στο ΟΧΙ του δημοψηφίσματος αποτελεί τη διαχωριστική γραμμή ανάμεσα στο τι πτωχεύει και τι μένει ζωντανό από τις συζητήσεις γύρω από την ιδέα του κομμουνισμού αν ορίσουμε ως μέτρο αυτών των συζητήσεων το κατά πόσο συμβάλλουν στη θεωρητική τεκμηρίωση ενός σχεδίου κοινωνικού μετασχηματισμού με κρίσιμους άξονες το μεταβατικό πρόγραμμα, το γρίφο κράτους – κυβέρνησης – εξουσίας και μια γραμμή συσπείρωσης δυνάμεων, ούτως ώστε ο φόβος των αχαρτογράφητων νερών να μην οδηγεί στη διαιώνιση της βαρβαρότητας και στην αποδοχή του «ΤΙΝΑ».

Πώς αποτιμάται η συζήτηση για την ιδέα του κομμουνισμού 7 χρόνια μετά; Με μια γρήγορη ματιά βρίσκει κανείς από μια εξιδανίκευση, που παρουσίαζε τα συνέδρια περίπου σαν νέα Διεθνή, μέχρι την πλήρη απαξίωση αυτού που κατηγοριοποιήθηκε στην ετικέτα «ακαδημαϊκός μαρξισμός». Εκτίμησή μας είναι ότι δεν έχουμε την πολυτέλεια να υποτιμήσουμε έναν ζωντανό εν εξελίξει διάλογο. Στην πραγματικότητα, όρισε έναν «τόπο» όπου συναντήθηκαν ρεύματα σκέψης με διαφορετικές αφητηρίες, προϋποθέσεις, στοχεύσεις και σχέση με το κίνημα και την Αριστερά όλων των εκδοχών και αποχρώσεων. Αυτό που ορίζουμε ως πτώχευση μιας ορισμένης αριστερής διάνοησης δεν σημαίνει και πτώχευση συνολικά της συζήτησης. Άλλωστε η οπτική που κατατίθεται στο παρόν άρθρο έχει σημεία αναφοράς σε αντιπαραθέσεις που συνεχίζουν να διεξάγονται στο πλαίσιο των συζητήσεων για την «ιδέα του κομμουνισμού», σε παρεμβάσεις όπως, λόγου χάρη, του Μπρούνο Μποστίλς για την «υπόθεση του αριστερισμού», της Τζόντι Ντιν (Jodi Dean, 2012) για το ζήτημα του επαναστατικού κόμματος, στις

απαντήσεις του Στάθη Κουβελάκη στον Ετιέν Μπαλιμπάρ (Étienne Balibar) κ.ά. για τον ευρωπαϊσμό και τη ρήξη³³ κ.λπ.

Βέβαια, όπως σωστά παρατηρούσε ο Πέτρος Παπακωσταντίνου (2011) για το πρώτο συνέδριο στο Μπίρμπεκ (και ισχύει και για όσα ακολούθησαν): «Από πλευράς ειδίκευσης ή, αν θέλετε, οπτικής γωνίας, υπερεκπροσωπούνται η φιλοσοφία και η κριτική του πολιτισμού, ενώ σχεδόν απουσιάζουν η πολιτική οικονομία και η πολιτική επιστήμη. Από την πλευρά των ιδεολογικών ρευμάτων, δυσανάλογα μεγάλο είναι το βάρος της λεγόμενης “Λακανικής Αριστεράς” (με αναφορά στον Γάλλο ψυχαναλυτή Ζακ Λακάν) και των μετα-Αλτουσεριανών. Πολλοί από τους εισηγητές δεν χαρακτηρίζουν καν τους εαυτούς τους μαρξιστές, αλλά αναζητούν έναν “μετα-μαρξιστικό” κομμουνισμό». Σίγουρα, ο μαρξισμός σήμερα δεν περιορίζεται στα εν λόγω συνέδρια. Ο Μαρτσέλο Μούστο (Marcello Musto), ένας νέος ερευνητής στο MEGA2 (*Marx-Engels Gesamtausgabe*), πρότζεκτ που συμβάλλει στην έκδοση των Απάντων των Μαρξ και Ένγκελς, ισχυρίζεται ότι ένα σύμπτωμα της σύγχυσης της εποχής είναι η απήχηση που έχουν σε κόμματα και κινήματα θεωρίες σαν του Ζίζεκ ή του Νέγκρι, όπου παρουσιάζονται μάλιστα σαν αυθεντική μαρξιστική εναλλακτική, ενώ βασίζονται περισσότερο σε άλλους θεωρητικούς και παραδόσεις παρά στον Μαρξ και στην ιστορία του εργατικού κινήματος. Ισχυρίζεται μάλιστα ότι στις νέες γενιές πολιτικών ακτιβιστών/ριών και σπουδαστών/ριών, πόσο μάλλον εργατών/ριών και ηγεσιών των συνδικάτων ο Μαρξ είναι στην πραγματικότητα σχεδόν άγνωστος³⁴.

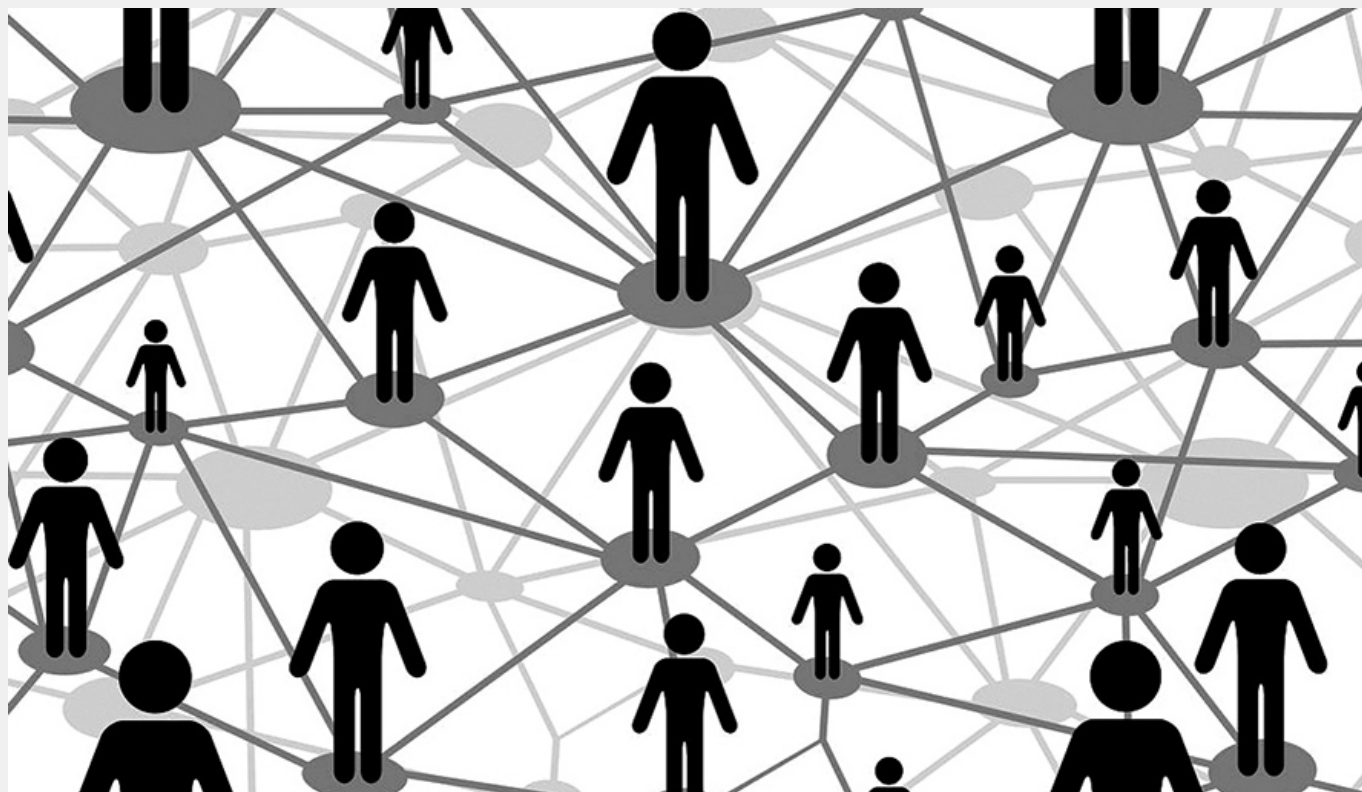
Τεκμηριωμένες συνολικές κριτικές στους Ζίζεκ και Νέγκρι, από τη σκοπιά μάλιστα εγχειρημάτων σαν το MEGA2, αποτελούν εξαιρετικά χρήσιμη παρακαταθήκη για τη σύγχρονη επαναστατική διανόηση. Αντίθετα, αυτό που θα πρέπει να αποφευχθεί ως καταστροφικό είναι, στο όνομα της πτώχευσης μιας ορισμένης αριστερής διανόησης, να ενισχυθούν ο αντιδιανοουμενισμός, ο πρακτικισμός και ο κινηματισμός ως ασφαλή καταφύγια, που υποκρύπτουν όμως μια δογματική σύλληψη του κόσμου, θεωρητική φτώχεια και περιορισμένο ορίζοντα πολιτικής φιλοδοξίας για την αλλαγή της πραγματικότητας. Μια τέτοια στάση και πρακτική είναι ίδιον, όπως περιέγραφε ο Λένιν, του οικονομισμού και απλώς αναπαράγει τον φαύλο κύκλο: «Η πλειοψηφία των “οικονομιστών” εντελώς ειλικρινά βλέπει (και κατά την ουσία του “οικονομισμού” πρέπει να βλέπει) με αντιπάθεια κάθε είδους θεωρητικές διαμάχες, τις φραξιονιστικές διαφωνίες, τα πλατιά πολιτικά ζητήματα, τα σχέδια για την οργάνωση των επαναστατών κ.λπ. [...] δικό μας έργο είναι το εργατικό κίνημα, οι εργατικές οργανώσεις εδώ στον τόπο μας, όλα τ’ άλλα είναι επινοήσεις των θεωρητικών κατασκευαστών δογμάτων [...]»³⁵.

Επίλογος: «Κι όμως γυρίζει!». Συσπείρωση δυνάμεων για την τεκμηρίωση και την υπεράσπιση της εναλλακτικής απέναντι στην καπιταλιστική κυριαρχία

Ο Μιχαήλ Μαξίμοφ (2001) τονίζει πόσο αποπνικτική είναι η ατμόσφαιρα της εσωκομματικής ζωής των σημερινών κομμουνιστικών οργανώσεων και κομμάτων, η μη ανεκτικότητα (ανεξιγνωμία) απέναντι σε κάθε είδους παρεκκλίσεις, η επανάληψη στερεότυπων ενεργειών, η αποστροφή προς τη θεωρία και την πολιτική στο όνομα της άμεσης ταξικής πάλης, ο δογματισμός, η προχειρότητα, η ευκολία κ.ο.κ. και πόσο αναντίστοιχη είναι αυτή η ατμόσφαιρα σε σχέση με τα καθήκοντα που τίθενται σήμερα στο κομμουνιστικό κίνημα. Θέτει το ερώτημα ως εξής:

Το να είσαι κομμουνιστής σημαίνει να είσαι επαναστάτης. Το να είσαι επαναστάτης σημαίνει να συμμετέχεις στην επανάσταση. Αν όμως η επανάσταση δεν υφίσταται, οι όποιες απόπειρες υπέρμετρης επίσπευσής της είτε δράσης κατά τρόπο λες και υπάρχει ήδη επαναστατική κατάσταση οδηγούν μόνο σε κωμωδία, αν όχι σε παρωδία. Συνάμα όμως ο αγώνας νομοτελειακά αρχίζει ήδη από τότε που ακόμα δεν έχουν πλήρως ωριμάσει οι αντικειμενικές και υποκειμενικές συνθήκες για τη νικηφόρα ολοκλήρωσή του. Τι κάνουμε τότε; Μιχαήλ Μαξίμοφ, 2001

Ακόμη χειρότερα, ειδικά μετά το ξέσπασμα της κρίσης, η αντικειμενική πραγματικότητα, οι αντιφάσεις του συστήματος και οι μετατοπίσεις της κοινωνικής συνείδησης μπορεί να δώσουν επαναστατικές ευκαιρίες, αλλά «η αριστερά να έχει χάσει πλέον τη διανοητική, πολιτική και οργανωτική ικανότητα να τις αδράξει» (Wood, 1998).

Σε κάθε εποχή κάποια κομβικά γεγονότα διαμορφώνουν έναν ορισμένο τύπο ανθρώπου, όπως, λόγω χάρη, το 1848 και το 1917, που επηρέασαν καθοριστικά την πολιτική, την τέχνη και τον κοινό νου της εποχής τους. Η δική μας εποχή σφραγίζεται ακόμη από τις καταρρεύσεις του 1989-91 και την εμπέδωση ενός τρομερά αρνητικού διεθνούς συσχετισμού δύναμης. Το «ΤΙΝΑ» δεν είναι απλώς το θατσερικό δόγμα που αξιοποιείται ως ένα από τα όπλα του αντιπάλου. Αποτελεί την αιχμή του δόρατος της κυρίαρχης ιδεολογίας. Αυτή τη συνθήκη περιγράφει η πολύ εύστοχη φράση, στην οποία αναφέρεται συχνά ο Φρέντρικ Τζέιμσον (Fredric Jameson), ότι σήμερα πιο εύκολα πείθεται κάποιος για το επερχόμενο τέλος του κόσμου παρά για το τέλος του καπιταλισμού (Jameson, 2003)³⁶. Δεν πρέπει να υποτιμούμε τις συνέπειες που έχει ένα τέτοιο Zeitgeist στη θεωρία και στην πρακτική της Αριστεράς και των κινημάτων διεθνώς. Θα έλεγε κανείς ότι τη δεκαετία του 1990 το μεγαλύτερο μέρος της Αριστεράς ενσωματώθηκε και όποια Αριστερά δεν ενσωματώθηκε περιθωριοποιήθηκε. Στα διάκενα μεταξύ ενσωμάτωσης και περιθωριοποίησης πάλευε να επιβιώσει ή/και να (ανα)γεννηθεί μια Αριστερά με δύο βασικές γραμμές προσέγγισης.

Απ' τη μια, εκείνη η Αριστερά που υπερεπένδυσε στη δυνατότητα, που γαντζώθηκε από την όποια ρωγμή για να αναφωνήσει: «Κι όμως γυρίζει!». Τέτοιες ρωγμές ήταν οι Ζαπατίστας, το αντιπαγκοσμιοποιητικό, το Αργεντινάζο, η λαϊκή υπεράσπιση της μπολιβαριανής Βενεζουέλας απέναντι στο αμερικανοκίνητο πραξικόπημα το 2002, το αντιπολεμικό του 2003 κ.ά. Από την άλλη, η Αριστερά που αποδέχτηκε τον συντριπτικό διεθνή συσχετισμό δύναμης ως αδιατάρακτο, τα ιστορικά όρια της εποχής και επέλεξε μια λογική συντήρησης δυνάμεων, μια αίσθηση ότι τα σημαντικά παίχτηκαν και κρίθηκαν στο παρελθόν (η ημερομηνία ποικίλλει ανάλογα με τις ιστορικές αναφορές του κάθε ρεύματος) και τώρα μένει να μεταλαμπαδευτεί η μνήμη και η εμπειρία σε επόμενες γενιές. Όπως έλεγε σε μια συνέντευξη ο Αλέν Κριβίν (Alain Krivine): «Υπάρχουν ιστορικές στιγμές που οι επαναστάτες είναι τόσο απομονωμένοι, που μοναδικό τους καθήκον είναι να υπερασπίζονται το πρόγραμμά τους με νύχια και με δόντια, να τυλίγονται

με την κόκκινη σημαία και να περιμένουν» (Krivine, 2008). Αυτές οι δύο προσεγγίσεις μπορεί να συναντηθούν και σε καθαρή μορφή, κυρίως όμως διαπερνούν όλα τα ρεύματα, τις τομές και τις ταλαντεύσεις τους, τις ενότητες και τις διασπάσεις τους και ακόμη περισσότερο τον κάθε αριστερό άνθρωπο ξεχωριστά.

Και οι δύο έχουν έναν πυρήνα αλήθειας, αλλά η δεύτερη φτάνει στα όριά της με το ξέσπασμα της καπιταλιστικής κρίσης του 2008. Η κρίση δεν σημαίνει επ' ουδενί ότι με έναν αυτόματο και μηχανιστικό τρόπο γεννάει αριστερή ριζοσπαστικοποίηση. Άλλωστε, και να υπήρχε τέτοια αυταπάτη, συνετρίβη στις εξελίξεις των χρόνων της κρίσης, την ιμπεριαλιστική επιθετικότητα και τη διεθνή ενίσχυση ακροδεξιών-φασιστικών ρευμάτων. Η κρίση γεννάει όμως αυτόματα την ανάγκη η Αριστερά να ξετυλιχτεί απ' την κόκκινη σημαία και να έχει τη φιλοδοξία –και κυρίως να έχει προετοιμαστεί στο βαθμό που απαιτείται– να αδράξει τις ευκαιρίες που θα ανοιχτούν για όλες τις παραλλαγές τακτικών ανασύνταξης, άμυνας και επίθεσης του εργατικού-λαϊκού κινήματος. Ειδάλλως, αν παραμείνει στη λογική της συντήρησης δυνάμεων, κινδυνεύει να περιφέρει ηρωικά ίσως ένα κιβώτιο που, αν δεν τροφοδοτηθεί από τις μάχες του παρόντος, κινδυνεύει στο τέλος της διαδρομής να αποδειχθεί άδειο. Απ' την άλλη, είναι γεγονός ότι η δυναμική της ενσωμάτωσης μέσα σ' αυτόν το συσχετισμό δύναμης είναι εξαιρετικά ισχυρή και η σοσιαφιλελεύθερη μνημονιακή μετάλλαξη του ΣΥΡΙΖΑ αυτό ακριβώς μαρτυρά. Ο Μεζάρος (Mészáros) χρησιμοποιούσε τη δεκαετία του 1990 τον όρο «σοσιαλισμός αλά Μίκυ Μάους» για τα κόμματα που έπαιζαν με τις ιδέες του σοσιαλισμού χωρίς να παρεμβαίνουν με αντίστοιχο τρόπο στις κοινωνικές εξελίξεις. Σε σχετική ερώτηση, πιο πρόσφατα, έφερε το παράδειγμα της θλιβερής κατάληξης του Ιταλικού Κομμουνιστικού Κόμματος για να πει ότι η Αριστερά σήμερα του θυμίζει μάλλον τον Ποπάου χωρίς το σπανάκι του (Mészáros, 2013)³⁷.

Με αυτά τα δεδομένα, πώς μπορεί η Αριστερά να αποφύγει τη Σκύλλα της περιοδικώς ανανεούμενης φαντασίωσης της ρύθμισης και του εξανθρωπισμού του καπιταλισμού και τη Χάρυβδη των διάφορων παραλλαγών σεχταρισμού, αριστερισμού και περιθωριοποίησης; Η απάντηση δεν είναι εύκολη, αλλά τουλάχιστον ως προς την ιδεολογική ωρίμανση συντασσόμαστε με τον Λούκατς ότι καταλύτης είναι η ριζοσπαστική ιντελιγκέντσια, που διαγράφει τις προοπτικές του αγώνα στο εσωτερικό του κινήματος. Όσο δεν υπάρχει σοβαρή θεωρία, οι μαρξιστές είναι καταδικασμένοι να τρέχουν πίσω από τα καθημερινά γεγονότα, να τρέχουν από τη μια εκδήλωση διαμαρτυρίας στην άλλη χωρίς να τις κατανοούν, πόσο μάλλον να προβλέπουν το ξέσπασμά τους. Γι' αυτό, επενδύοντας απλώς στις δυνατότητες χωρίς συγκεκριμένη ανάλυση της συγκεκριμένης κατάστασης, μεταβατικό πρόγραμμα, χωρίς, ουσιαστικά, θεωρία για την επανάσταση, η όποια θεωρία δεν είναι παρά κάτι λίγο παραπάνω από τον εξορθολογισμό της έκπληξης (Lukács, 1972: 32). Πόσο επίκαιρη είναι η κριτική που ασκούσε ο Λούκατς στη «σχολή της Φρανκφούρτης» ότι ατενίζει την καθημερινή θέα του γκρεμού εν μέσω απολαυστικών γευμάτων στο «Μεγάλο Ξενοδοχείο η Άβυσσος»³⁸. Αυτό που χρειαζόμαστε σήμερα είναι ένα νέο διεθνές κίνημα διανοουμένων, το ανεκπλήρωτο αίτημα του Λούκατς της δεκαετίας του 1960 για ένα νέο «τραστ εγκεφάλων» (Λούκατς, 1966: 131-132): μια σύγχρονη επαναστατική διάνοηση που, ακριβώς επειδή θα είναι επαναστατική, δεν θα περιορίζεται στο θεωρητικό επίπεδο υποτιμώντας το εργατικό κίνημα και την πολιτική πάλη. Αυτό που έχουμε ανάγκη δεν είναι απλώς η κατάφαση θολών αναπάντεχων ρήξεων, αλλά οι υλικές προϋποθέσεις, η προετοιμασία, η επιτάχυνση και η προοπτική τους – ή αλλιώς τακτική και στρατηγική.

Επιτρέφουμε πλέον στο αρχικό μας επιχείρημα προσφεύγοντας στην κριτική της *Προγραμματικής Διακήρυξης του ΝΑΡ για την Κομμουνιστική Απελευθέρωση* στην «ιδέα του κομμουνισμού».

«Ο φιλοσοφικός κομμουνισμός», υποστηρίζει, «αν και συμβάλλει στην αναζωογόνηση των κομμουνιστικών αναζητήσεων, μένει στα “μισά του δρόμου”. Τελικά, δίχως μέτωπο, κόμμα και δίχως την εργατική τάξη, απλώς εγκαταλείπει την πραγματικότητα σε εκείνες τις δυνάμεις που επιδιώκουν μάταια τη βελτίωση του καπιταλισμού, και παραμένει ως φιλολογική σκιά, αν όχι ως αυτοπεριορισμός ή και ως άρνηση του ίδιου του κομμουνιστικού κινήματος». Για το λόγο αυτό, πρέπει να ανακαλύψουμε εκ νέου

τον κομμουνισμό με τους όρους του Μπενσάιντ (2012), ως ρυθμιστική στρατηγική υπόθεση που προσανατολίζει και επιτρέπει στο κίνημα –εν αντιθέσει προς τις πολιτικές χωρίς αρχές, τις αποσπασματικές δράσεις και τους καθημερινούς αυτοσχεδιασμούς– να προσδιορίσει τι μας φέρνει πιο κοντά σε αυτόν το σκοπό και τι μας απομακρύνει από αυτόν. Υπάρχουν πουθενά σημάδια μιας αντιστροφής του βέλους; Ας κλείσουμε όπως αρχίσαμε, με τον Ζίζεκ στο Φολκσμπίνε του Βερολίνου, την Γκεζίνε Λετς στο συνέδριο του 2011 και την Ουκρανία.

Μια από τις αγαπημένες ιστορίες του Ζίζεκ είναι ότι το Πραγματικό του τρίπτυχου «Ισότητα – Αδελφότητα – Δικαιοσύνη» και συνολικά του διαφωτιστικού προτάγματος δεν εκφράστηκε στη Γαλλία, αλλά στην εξέγερση των σκλάβων της Αϊτής, που ήταν αποικία της Γαλλίας (Žižek, 2009: 111-113). Αντίστοιχα ίσως, το Πραγματικό πολλών εισηγήσεων στο Μπίρμπεκ ή στο Φολκσμπίνε του Βερολίνου εκφράζεται σήμερα στις λαϊκές δημοκρατίες του Ντονμπάς και στα καντόνια της Ροζάβα. Ίσως οι άνδρες και οι γυναίκες που αναγκάστηκαν να πάρουν τα όπλα ενάντια στο φασισμό και στον θρησκευτικό φονταμενταλισμό να είναι το «μέρος του πουθενά» που ταυτίζεται με το Όλο. Το 2016, στο ίδιο συνέδριο στη μνήμη της Ρόζας Λούξεμπουργκ και του Καρλ Λίμπκνεχτ που είχε μιλήσει η Γκεζίνε Λετς, απηύθυνε μέσω σκάιπ σε πάνω από χίλια άτομα χαιρετισμό ο Αλεξέι Μαρκόφ, διοικητής της κομμουνιστικής μονάδας στην ταξιαρχία «Πρίζρακ» (Φάντασμα) στο Ντονμπάς. Ο τελευταίος λόγος ανήκει δικαιωματικά σ' αυτόν, έναν Ρώσο πυρηνικό φυσικό που αγαπά τη λογοτεχνία, τον Ρεμάρκ, τον Μάρκες, τον Πούσκιν και την κλασική μουσική, θεωρεί τον πόλεμο αποκρουστικό και βαθιά απάνθρωπο κι ωστόσο συμμετέχει εθελοντικά από το φθινόπωρο του 2014 στον αντιφασιστικό αγώνα των λαϊκών δημοκρατιών:

Είμαι απολύτως βέβαιος ότι είναι αδύνατον να έρθεις σε συμφωνία με τους Ναζί. Μπορείς μόνο να τους νικήσεις. Αλλά γι' αυτόν το σκοπό χρειαζόμαστε αληθινά κομμουνιστικά κόμματα. Όχι συλλόγους ελεύθερου χρόνου, όχι μεμονωμένα άτομα που μόνο μιλάνε, αλλά πολλούς ανθρώπους οι οποίοι να είναι έτοιμοι να υπερασπιστούν τις πεποιθήσεις τους και, αν καταστεί αναγκαίο, με όπλα στα χέρια τους. Αγωνιζόμαστε για μια κοινωνία που βασίζεται στην αλληλοβοήθεια, στη φιλία μεταξύ των λαών και στο σοσιαλισμό. Αλεξέι Μαρκόφ, 2016

«Ζήτω η Διεθνής Αλληλεγγύη» φώναξαν ως απάντηση οι συμμετέχοντες στο συνέδριο του Βερολίνου³⁹.

Υποσημειώσεις:

1 <http://www.theguardian.com/uk/2009/mar/12/philosophy>

2 <http://www.versobooks.com/books/513-theidea-of-communism>

3 http://www.culturewars.org.uk/index.php/site/article/time_to_think/

4 <http://thecharnelhouse.org/2014/01/08/the-ghost-of-communism-past/>

5 <https://www.jungewelt.de/loginFailed.php?ref=/2011/01-03/001.php>

6 <http://www.welt.de/politik/deutschland/article11986899/Loetzsch-spekuliert-ueber-Wege-zum-Kommunismus.html>

7 <http://www.sueddeutsche.de/politik/richtungsstreit-in-der-linke-wege-aus-derkommunismus-debatte-1.1045414>

8 <http://www.faz.net/aktuell/politik/inland/linkspartei-gesine-loetzsch-verteidigt-kommunismus-1576117.html>

- 9 <http://www.sueddeutsche.de/politik/richtungsstreit-in-der-linken-gregor-gysi-und-die-kfrage-1.1043671>
- 10 https://solidarityantifascistukraine.wordpress.com/2014/12/14/how_to_get_lenin_out/
- 11 https://solidarityantifascistukraine.wordpress.com/2015/12/18/junta_apagoreuei_oristika_kk/
- 12 **Περιλαμβάνονται οι Καρλ Μαρξ (Karl Marx), Φρίντριχ Ένγκελς (Friedrich Engels), Βλαντιμίρ Ίλιτς Λένιν, Ρόζα Λούξεμπουργκ, Καρλ Λίμπκνεχτ, Κλάρα Τσέτκιν (Clara Zetkin), Αλεξάνδρα Κολοντάι, Ερνστ Τέλμαν (Ernst Thälmann). Βλ. https://solidarityantifascistukraine.wordpress.com/2015/10/14/western_ukr_anticomunism_upa/**
- 13 **Εθνικιστικός αντεπαναστατικός στρατός που είχε πολεμήσει ενάντια στον Κόκκινο Στρατό κατά τη διάρκεια του εμφυλίου που ακολούθησε την Οκτωβριανή Επανάσταση.**
- 14 **Δωσίλογοι συνεργάτες των Ναζί επί Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου.**
- 15 Τον πόλεμο δηλαδή που διεξάγει το σημερινό αντιδραστικό καθεστώς ενάντια στο λαό του Ντονμπάς.
- 16 <http://ukrainianweek.com/News/98250>
- 17 <https://socialistworker.co.uk/art/37577/Putin+raises+the+stakes+in+imperialist+Crimea+crisis>
- 18 <http://www.criticatac.ro/lefteast/supportukrainians-but-not-far-right/>
- 19 <http://www.pandiera.gr/καλωσορίσατε-στην-έρημο-του-σοσιαλφι/>
- 20 https://www.youtube.com/watch?v=_jpj8kL5m4
- 21 <http://netakias.com/2015/09/02/slavojzizek/>
- 22 http://www.avgi.gr/article/5845688/%20toni-negkri-empistosuni-sto-tsipra-epikinduno-kailathos-%20kathe-«sxedio-b»*
- 23 http://www.koel.gr/index.php?option=com_%20content&view=article&id=3865
- 24 <http://www.ilhs.tuc.gr/gr/Rolosepanastati.htm>
- 25 <https://www.marxists.org/archive/bensaid/2009/10/strategy.htm>
- 26 <https://vimeo.com/13142973>
- 27 <http://www.johnholloway.com.mx/2011/07/30/stop-making-capitalism/>
- 28 <https://lareviewofbooks.org/review/historyand-the-sphinx-of-riots-and-uprisings>
- 29 <http://docplayer.gr/5962869-l-yphotesito-y-aristerisuoy-kouuoynisuos-stin-epohi-toytrouoy-toy-bruno-bos-teels.html>
- 30 <http://www.thenation.com/article/necessary-eloquence-protest>
- 31 <https://www.marxists.org/reference/subject/philosophy/works/ot/zizek1.htm>
- 32 <http://www.lrb.co.uk/v34/n02/slavojzizek/the-revolt-of-the-salaried-bourgeoisie>
- 33 <http://www.versobooks.com/blogs/1886-areply-to-the-sophists-by-stathis-kouvelakis>

34 http://clogic.eserver.org/2010/Musto_Oittinen_Maidansky.pdf

35 Αναφέρεται στο άρθρο του Μιχαήλ Μαξίμοφ (2001) και είναι απόσπασμα από τον Λένιν (Απαντα, τόμ. 6., σ. 19).

36 <https://newleftreview.org//II/21/fredricjameson-future-city>

37 <http://mrzine.monthlyreview.org/2013/meszaros311213.html>

38 <http://www.ekebi.gr/magazines/ShowImage.asp?file=21108&code=1400>

39 <https://solidarityantifascistukraine.wordpress.com/2016/01/12/2602/>

Βιβλιογραφία

Βακαλιός, Α. (2015), «Συζήτηση με τους Κ. Γούση και Γ. Καρπούζη», Μαρξιστική Σκέψη, τόμ. 18.

Bosteels, B. (2009), Η υπόθεση του αριστερισμού: Κομμουνισμός στην εποχή του τρόμου, εισήγηση στο συνέδριο για την «Ιδέα του Κομμουνισμού» στο Μπίρμπεκ, στο <http://docplayer.gr/5962869-I-yprothesi-toy-aristerisouykoouoynisuos-stin-epohi-toytrouoy-toy-bruno-bosteels.html>.

Δουζίνας, Κ. (2010), «Την επόμενη δεκαετία, ελπίζω να γίνω πιο ριζοσπάστης», άρθρο στην Guardian που αναδημοσιεύτηκε στην εφημερίδα Αριστερά! στις 15/1/2010.

Ζίζεκ, Σ. (2015), «Η τρίτη επιλογή για τον Σύριζα», Η Εποχή, 30 Αυγούστου.

Krivine, A. (2008), «Νέες δυνατότητες για την αντικαπιταλιστική Αριστερά», συνέντευξη στο Πριν, 24 Φεβρουαρίου.

Λούκατς, Γκ. (1966), Προβλήματα οντολογίας και πολιτικής, Αθήνα, Εκδόσεις 70.

Λούκατς, Γκ. (1975), Ιστορία και ταξική συνείδηση, Αθήνα, Οδυσσέας.

Μαξίμοφ, Μ. (2001), «Ο ρόλος του επαναστάτη σε συνθήκες αντεπανάστασης», Ουτοπία, τεύχ. 46.

Μπενσαίντ, Ντ. (2012), «Δυνάμεις του κομμουνισμού», Ουτοπία, τεύχ. 100.

Παπακωσταντίνου, Π. (2011), «Η φανερή γοητεία του κομμουνισμού», Πριν, 23 Ιανουαρίου.

Σαμαράς, Α. (1989), «Ο Μαρξισμός πέθανε», Βήμα της Κυριακής, 24 Σεπτεμβρίου (βλ. και στο <https://historiasmarginales.wordpress.com/2011/01/21/marxismospethane/>).

Χρύσης, Α. (2014), «Καλωσορίσατε στην έρημο του σοσιαλφιλελευθερισμού κ. Ζίζεκ!», στον ιστότοπο Παντιέρα.

Bensaïd, D. (2009), “It is time to define the strategy”, Interview, International Viewpoint.

Bernes, J. – Clover, J. (2012), History and the Sphinx: Of Riots and Uprisings, Los Angeles Review of Books (μτφ. στα ελληνικά στην έκδοση «Βαλτιμόρη» από τη «Σχολή Κακών Παιδιών»).

Butler, J. – Laclau, E. – Žižek, S. (2000), Contingency, Hegemony, Universality: Contemporary Dialogues On The Left, Verso.

Callinicos, A. (2014), “Putin raises the stakes in imperialist Crimea crisis”, Socialist Worker, 3 April.

- Davis, M.** (2009), "The Necessary Eloquence of Protest", *The Nation* ([http:// www.thenation.com/article/necessary-eloquence-protest](http://www.thenation.com/article/necessary-eloquence-protest)).
- Day, R.** (2005), *Gramsci is Dead: Anarchist Currents in the Newest Social Movements*, Pluto Press.
- Dean, J.** (2012), *The Communist Horizon*, Verso.
- Douzinas, C. – Žižek, S.** (eds) (2010), *The Idea of Communism*, Verso.
- Eagleton, T.** (2003), *Kettles boil, classes struggle*, *London Review of Books*.
- Holloway, J.** (2010), "The Idea of Communism" (συζήτηση με τον Alex Callinicos και τον Slavoj Žižek στο φεστιβάλ «Marxism 2010», Λονδίνο, 11-15 Ιουλίου 2010), in <https://vimeo.com/13142973>.
- Holloway, J.** (2011), "Stop Making Capitalism", in [http:// www.johnholloway.com. mx/2011/07/30/stop-makingcapitalism/](http://www.johnholloway.com.mx/2011/07/30/stop-makingcapitalism/).
- Jameson, F.** (2003), "Future city", *New Left Review* 21, May- June ([https://newleftreview. org/II/21/fredric-jamesonfuture- city](https://newleftreview.org/II/21/fredric-jamesonfuture-city)).
- Kouvelakis, S.** (2015), "A Reply to the Sophists", in [http://www.versobooks.com/ blogs/1886-a-reply-to-thesophists- by-stathis-kouvelakis](http://www.versobooks.com/blogs/1886-a-reply-to-thesophists-by-stathis-kouvelakis)
- Lukács, G.** (1972), *Conversation with Gyorgy Lukacs*, συνέντευξη στον Franco Ferrarotti.
- Mann, G.** (2012), *Hegel: The First Keynesian?*, εισήγηση στο 9ο ετήσιο συνέδριο του Historical Materialism στο Λονδίνο.
- Mészáros, I.** (2013), "Barbarism on the Horizon" (συνέντευξη του István Mészáros στην Eleonora de Lucena), in [http://mrzine.monthlyreview. org/2013/meszáros311213. html](http://mrzine.monthlyreview.org/2013/meszáros311213.html).
- Musto, M.** (2010), "A Marx for the Left today" (συνέντευξη στους Vesa Oittinen και Andrey Maidansky), in [http://clogic. eserver.org/2010/Musto_ Oittinen_ Maidansky.pdf](http://clogic.eserver.org/2010/Musto_Oittinen_Maidansky.pdf).
- Wood, E.M.**, (1998), συνέντευξη στον Christopher Phelps, [http://www.academia. edu/299909/An_Interview_ with_Ellen_ Meiksins_ Wood](http://www.academia.edu/299909/An_Interview_with_Ellen_Meiksins_Wood)
- Žižek, S.** (2002), "Repeating Lenin", *Arkzin*, in [https:// www.marxists.org/reference/ subject/philosophy/works/ot/ zizek1.htm](https://www.marxists.org/reference/subject/philosophy/works/ot/zizek1.htm)
- Žižek, S.** (2009), *First as Tragedy, Then as Farce*, Verso.
- Žižek, S.** (2012a), *The Year of Dreaming Dangerously*, Verso.
- Žižek, S.** (2012b), *The Revolt of the Salaried Bourgeoisie*, *London Review of Books*. Žižek, S. (2014), *Barbarism with a Human Face*, *London Review of Books*